

3-12
, 1 6-7.

-
-
-
-
-

()

6

, « »
. 114-115

У XIX ст. серед незрячих фіксуються такі назви співоцьких інструментів: кобза (інші назви – „бунтовка”⁶⁶, „полуторбан”⁶⁷),

чтобы „назурі не боліли”. Ладов нет, а играют на примах”⁷¹. На відміну від бандури, продовжував М. Білозерський, „кобза употребляется кобзарями Полтавской губернии. В Черниговской губернии (...) ее называют *бунтовка*. Она отличается тем, что го-

раздо меньше обыкновенной кобзы, имеет 12 струн (жильных), которые крепятся как на скрипке; имеет 4 лады, поэтому играют на ладах, и наперстков употребляют только один (на средний палец)^{72*}

65. ІМФЕ. Ф. 3–6. – Од. зб. 376. – С. 103.

66. ІМФЕ. Ф. 3–6. – Од. зб. 376. – С. 103.

67. ДІА у Львові. Ф. 688. – Од. зб. 191. – С. 203.

68. АА. Запис від Парфиненка А. 16.04.91р., м.Харків.

69. АА. Запис від Перепелюка В. 21.05.90р., м.Київ.

70. ІМФЕ. Ф. 3–6. – Од. зб. 376. – С. 103.

71. Там само. – С. 103.

72. Там само. – С. 103 і далі.

73. Москва. С. Письма Полтавской и Черниг

Невідомий художник.
Козак-бандурист. XVIII ст.

Г. Малярєнко. Козак-бандурист.
XVIII ст.

217

"Олімп". (З панегірику 1730 р.)

Д. И. Эварницкий

ЗАПОРОЖЬЕ

в остатках старины
и
преданиях народа

с 55-ю рисунками и 7-ю планами

Часть II

С.-ПЕТЕРБУРГ
Издание А. Ф. Пагтелева
1888

В селе Чернышовке живет глубокий старик, Иван Игнатович Россолода, единственный представитель павшего Запорожья, сын запорожского козака Недоступа. По собственным расчетам Ивана Игнатовича, ему около 116 лет, но он еще двигается и по хате и по двору, смотрит за маленькими детьми, «доглядает» телят. Иван Игнатович прекрасно сохранил воспоминание о жизни запорожских козаков вообще и о жизни своего отца в частности. «Мій батько жили отут саме, де й я живу, а женились тоді, як уже розорили Січу; як женились, то їм було шістьдесят год; прижили вони сім синів, - дочки ні одної не було; я був підстаршим сином у батька, і тепер усі мої брати поумирали, тільки я один і зостався».

«Батько дуже довго жили, а як умирали, то прохали поховати їх на старому кладовищі*, щоб тут люде не топтались по їх кісткам: вони знали, що тут буде велике селище. Господь привів і міні багато на цьому світі бачити. І де я не виходив оціми ногами? Ходив і в Харьків, ходив і в Богодухів, і в Ахтирку, і в Красний-Кут, а в Києві був аж тричі, та все пішком».

* Теперь оно называется старым.

14

— Кобза — це така штука, що вона скидається на вагони, тільки вона кругліша і пузатійша, з кружечком посередині, з вузькою ручкою, з дірочками на ручці і с срібними струнами. Довжини буде аршина півтора. Я добре пом'ятаю її, бо скільки раз держав у руках.

6

Ч. I. Рис. 3.

Група запорожцев, зображення А.Н.

«
»
5.

6

Бандура — 3-струнный инструмент с корпусом восьмеркообразной (гитарной) формы, плоскими деками и широкой шейкой, заканчивающейся головкой в виде прямоугольника или завитка. На шейке навязывается 4 подвижных лада. Струны жилые, разного сечения, вверху крепятся к вертикальным вращающимся колкам, внизу — к фронтальному струнодержателю

6

Бандура — самый молодой и самый недолговечный русский народный музыкальный инструмент, к тому же бытовавший на строго ограниченной территории России — в Приуралье (в Перм-

¹ Подобного рода явления наблюдаются, и еще рельефнее, в области так называемого профессионального инструментария, например, удлинения грифа

6

на р. Урале и здесь арестованная) — это была женщина, у нее было шесть дочерей, она была овдидка такая. Скс.

БАНДОРКА, бандоркь, -кь, — балалайка. — Навриват, знай, в бандорку. Чап. На вечерках преже парни играли на самодельных бандорках. Оз. На вечерку в бандорку играли, она на дитару похожа. Ст. Под бандорку да под гармонь плясали все мы раньше. Мартин с бандоркой (поел). Ур.

В сравнении: Растараторилась, как бандорка, — на бабу ет говорят. Скс. = Инд., Куш.

БАНДУРКА, бандуркь, -кь, — то же, что бандорка. — Ну ещё балалайка маленька была, её тоды называли бандурка. Сер.

БАНИТЬ, банит', -ню, -нищ, — разбивать, проталкивать случающуюся подо льдом «кашу» (мелкий лёд) во время багренья, чтобы очистить прорубь. — Банят багровищем, на конец которого навязывают пук сена. — Забагрили осетра, подтащили, а в воде сауш, метра два толщиной, тогда дель наматывают на кошачину ай на бугровище и банят. Скс. Никак прогон не выведешь, кашей все лунки забило, давай банить. Кирс. = Сак., Ур.

В часі однієї з експедицій 1978 року нами було виявлено у Рахівському районі Закарпатської обл. інструмент, який у регіональному ансамблі із скрипкою /яку там називають "гуслі"/ та сопілкою, або скрипкою і барабаном /який там називають "бубен"/ виконує функцію басу. Званий місцевими жителями "ручні баса", він нині "робиться" з фабричної гітари-"семиструнки", з якої знімають п'ять верхніх струн, вистроюючи дві залишені у квінту. Грають на "ручних басах" плектром, поставивши їх вертикально на стегно лівої ноги. Колись, розповідають старожителі, інструмент цей, робле-

ний місцевими майстрами з явора, смереки та граба, мав п'ять струн з кінського волосу і був незамінний до співу. Було й так, що інструмент мав три струни, з яких найтонша називалась "жінка", найтовща - "чоловік", а середня - "двое", і вживалась як до співу, так і до танцю. Саме такий зразок було придбано нами, щоправда на час придбання використовувались на ньому дві струни.

Відповіддю на це питання стала знахідка визначного музичного діяча і фольклориста М.Привалова. Побіля Уральських гір, на землях Війська Уральського він виявив у побуті уральських козаків "бандурку" - п'ятиструнну гітару. Ось що він пише: "Об употреблении бандурки среди донских казаков я слышал... Между тем, на Урале как на Севере, так и на Юге, бандурка встречается в качестве самостоятельного инструмента. По внешнему типу она представляет маленькую гитару, так как имеет выемки по бокам кузова и плоское дно. Голосник в виде круглого отверстия в верхней деке. Гриф имеет пять поперечных навязных ладов, характеризующих мажорную гамму. Лопатка в виде фантастического завитка откинута от грифа и имеет пять гитарных колков

для пяти струн бандурки... Строй бандурки Пермской губернии Екатеринбургского уезда /с.Троицкое/ "похож на строй Преториуса".

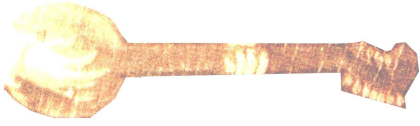
Строй подано такой /починаючи снизу/: соль малої октави, ре - соль - си - ре першої октави. Ось у який спосіб грають на цьому інструменті /питуємо за М.Приваловим/: "...три верхние струны прижимаются как на гитаре, пальцем указательным, средним, безымянным /и иногда мизинцем/ левой руки; но два баса никогда не укорачиваются указательным пальцем правой руки производится общее по всем струнам бряцание /движением кисти/ как на балалайке. Следовательно, в то же время, как левою рукою нажимаются разные аккорды на струнах до - ми - соль, басы до - соль всегда звучат по всей длине, давая однообраз-

ное сопровождение в интервале квинты. Одним словом, бандурка представляет собою нечто в роде пятиструнной уральской балалайки; очень возможно, что и четырехструнная малорусская балалайка есть ни что иное, как видоизменение позднейшее формы вжно-русской казацкой бан-

дурки, подобно тому как великорусская балалайка есть видоизменение домры. Точно также и московская 4-струнная балалайка представляет собою, вероятно, не что иное, как вжно-русскую бандурку".

На ручних басах лишено саме ту квінту, яка постійно звучить на бандурці, і грають на них тим же штрихом - не смичком чи шипком "бряцанием" плектром по двох струнах.

Тараса Зіньченка (Ганчаря), у котрого була велика кобза з ладами без приструнків так як у прочих кобзарів. Приструнків на його кобзі було два чи що. Ладів на гривці не густо було. Кобза була з двома голосниками по бокам. У його було дві кобзи і не однакові: у другій його кобзі голосники були по бокам трикутні. І в тій другій кобзі там де лади на гривці переділ був зроблений навскісь від правого боку до лівого згори до низу, як те буває іноді на гітарах. Про те переділ, що де придавлювать на гривці струни, а де не придавлювать. Перва с цих двох його кобза була гарно зроблена: гривка з великою своєобразною закруглуватою закрюкою або закрюком угору, який похожий хоть і не зовсім, як на тих картинах запорозьці намальовані з бандурами. Літом як цей кобзарь без чумарки хо-

Є ще в мене зроблений с картону зразок кобзи без приструнків або без "підструнків". Цей зразок зробив міні бувшій чумак Іван Приходько з села Сохвівки Косьтянтиноградського повіта. Чумакові цьому було 83 годи. Раніш у його була чуприна за вухом так як у запорозьців. Це ще тоді було, як він молодим був. Я хотів по цьому його зразкові кобзи заказать кобзу для музея тутешнього Косьтянтиноградського, ну це діло не склалось. Іван Приходько хотів як би зробить кобзу по його зразку, бо він на таку кобзу грав замолоду і одкохать чуприну таку як і була і щоб зробить таку саму кобзу і грать йому на ній у музеї тутешньому для публіки. Про це діло клопотав я не мало, та не було с чого зобить таку кобзу. Дерева на те підхожого не найшлось у це таке недавне від нинішнього року врем'я. Кобилка або підставка у кобзи пересувалась то вище то нижче, або вгору або вниз по дейці; як чого треба грать, то так і пересувалась або к горі або к низу. Іван Приходько, на жаль мій великий, умер і тільки оставсь у мене зразок такої кобзи, зроблений їм. Бувши малим, такі кобзи бачив я і чув ігру на їх не в сьліпих кобзарів, а у видющих уміючих грать на їх. У кобзаря Тараса Ганчаря, жившого в Миколаївці в селі була кобза без приструнків (почти), ну тільки совсім не така як ця, про котру пишу я.

У цій кобзи, про котру пишу я, сім струн і всіх ладів на ручці сім. Лад од ладу на дюйм

розстоянія. Ключків на верху кобзи з одній сторони чотирі, а з другої сторони три. Головка вверху така як у скрипки. Ручка під струни або гривка два дюйма завширшки.

7-го Грудня
вівторок.

Це тут не зовсім повне описаніє цього зразка кобзи. Все таки, думаю, не лишньє нагадать про таку кобзу або бандуру. Всіх ладів сім і сім струн. Лад од лада "одна дюйма", по вираженію записаному по його просьбі на самім зразкові кобзи. Записувала по

його просьбі служаща в музеї Ганна Ситникова. Там по його дiктовцi все, що треба до кобзи, списано.

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНИИ КАЛАШИНСКАГО ХУТОРА
1871 г.

незмiн-ною.

Струни на першому грифi мають назву - "верхнє"

Байорки
ре до фа сi

Верхнє
до фа ля до

Першi чотири "верхнє" струни використовуються у гри, як у притиснутому так i у відкритому положеннi тому вiдстань мiж ними повинна бути

() 5 . ó , ó ,
ó . ,
.

, ()

ōRock around the clockō.

-- , 1 , , ó (5),
, 3-7 , . . ø . .

2011 . .

, 5, , . .

